

המלצות למדיניות

- איראן הייתה ונותרה כוח אזורי חשוב ואין היא צפויה לחדול ממאמציה לביסוס השפעתה האזורית, הנתפסת בעיניה כחיונית למימוש האינטרסים הלאומיים שלה חרף המאמצים המדיניים, הכלכליים והצבאיים מצד ישראל, הקהילה הבינלאומית והמערכת האזורית הערבית. על ישראל להכיר במעמדה של איראן כמעצמה אזורית ולהגדיר מהם האינטרסים הביטחוניים החיוניים מבחינת ישראל, שיש להבטיחם אל מול המשך הפעילות האיראנית באזור. מדיניות ישראל כלפי איראן ופעילותה האזורית, ובכלל זה מדיניות המב"ם בסוריה, צריכה להתבסס על יעדים ריאליים ובני השגה ולא על מטרות מקסימליסטיות, למשל סילוק כל האיראנים מסוריה או הרחקת איראן מבעלות בריתה באזור. יש לתקף מדיניות זו באופן מתמשך כדי להתאימה לנסיבות המשתנות.
- אין לזלזל בעוצמותיה וביכולותיה של איראן, אך גם אין להתעלם ממגבלות הכוח שלה ומהאילוצים הניצבים בפני מאמציה לביסוס השפעתה האזורית. איראן אינה כול יכולה. היא ממשיכה לשפר את יכולותיה הצבאיות, להפגין נחישות ולרשום לעצמה הצלחות בלתי מבוטלות. עם זאת היא ניצבת גם בפני אילוצים מהותיים. התעלמות מחולשותיה עלולה לפגוע ביכולת לזהות הזדמנויות הנובעות ממגבלות כוחה כדי לבלום את השפעתה. כמו כן, עדיף להימנע מלהדהד הצהרות יומרניות מצד בכירים איראנים בנוגע ליכולותיה ולהישגיה של איראן, שנועדו לעיתים לצורכי תעמולה.
- אין להמעיט מחשיבותן של תפיסות אידיאולוגיות מהפכניות באיראן, בפרט ביחס לישראל, או לפטור אותן כדיבורים בעלמא. המתקפה הרצחנית של חמאס בעזה ב-7 באוקטובר 2023 הוכיחה כי לא ניתן להסביר את מקורות האיבה כלפי ישראל רק בסיבות הנוגעות למדיניות ישראל ולכיבוש, אלא גם בעוינות התרבותית והאידיאולוגית היוקדת כלפי ישראל, המשותפת גם לאיראן. ישראל אינה יכולה להתעלם ממרכזיותה של עוינות זו בתפיסת עולמו של המשטר האיראני, בייחוד לנוכח מאמציו הנמשכים לסייע לארגוני הטרור ולקדם את האופציה הגרעינית הצבאית. עם זאת יש להכיר בנכונותה של ההנהגה האיראנית במקרים מסוימים להתאים את האידיאולוגיה המהפכנית למציאות המשתנה ולשנות את מדיניותה בהתאם לנסיבות. מנהיגי איראן אינם סוטים בקלות מתפיסת עולמם המהפכנית, אך בתנאים מסוימים הם מעדיפים לטווח הקצר שיקולים של ריאליזם על

פני תפיסות אידיאולוגיות מהפכניות. אין זה בהכרח ביטוי למתינות אלא לגישה רציונלית ופרגמטית, שראוי כי גם מקבלי ההחלטות בישראל ובמערב יביאו אותה בחשבון.

- הפעילות האיראנית במרחב הערבי אינה מבוססת אך ורק על עוצמתן הצבאית של איראן, בעלות בריתה ושלוחיה באזור, כי אם על מרכיבי עוצמה מגוונים, לרבות עוצמה רכה. הגם שיכולותיה של ישראל להפעיל עוצמה רכה במרחב הערבי מוגבלות בשל היחס החשדני ואף העויני ביחס לכוונותיה, הרי בהתבססות בלעדית על יכולות צבאיות ואמצעים קינטיים אין משום מענה מספק אל מול פעילותה הרב-ממדית של איראן במזרח התיכון הערבי.
- יכולתה של איראן להרחיב את מעורבותה והשפעתה באזור נובעת במידה רבה מחולשת המדינות שבהן היא מעוניינת לפעול ומתנאים של חוסר יציבות ולחימה. תהליכי הסדרה מדינית והפגת מתיחויות באזור, לרבות בסוריה, בעיראק, בתימן ובזירה הפלסטינית, עשויים להגביל במידה רבה את יכולתה של איראן לנצל מצבים משבריים כהזדמנויות להעמקת השפעתה.

- הגבלת מעורבותה של איראן באזור מותנית במידה רבה ביכולת לספק למדינות שבהן היא פועלת חלופות להשפעתה בתחומים שונים, בהם התחום הכלכלי. חלופות כאלה, למשל מצד מדינות המערב או מדינות המפרץ, לא יובילו בהכרח להפסקת פעילותה של איראן במרחב הערבי, בפרט בסוריה ובעיראק. עם זאת הן חיוניות על מנת לספק להנהגות הערביות מרחב גמישות רב יותר ויכולת לאזן במידת מה בין ההשפעה האיראנית להשפעות חלופיות. אין די במקלות ובגזרים בהתמודדות עם מאמצי ההתבססות האיראנית באזור, אלא יש צורך בצמצום הגורמים המאפשרים לאיראן להמשיך לבסס את השפעתה האזורית בזירות השונות. בהקשר זה לא נכון להתייחס למגמת הדטנט במזרח התיכון ולשיפור הקשרים בין איראן וסוריה לבין מדינות ערב כאל התפתחות שלילית בלבד, המשקפת שינוי המאזן האזורי לטובת חזית ההתנגדות בהובלת איראן. אדרבה, תהליך זה עשוי להגביל את יכולתה של הרפובליקה האסלאמית להשתמש בעוצמתה ובשלוחיה נגד יריבותיה, בייחוד במפרץ, וכן לפתוח הזדמנויות להעמקת מעורבות כלכלית ומדינית של מדינות המפרץ בסוריה, שיכולה לצמצם בעתיד את תלותה בטהראן.

- האתגר הניצב בפני ישראל מכיוונה של איראן אינו מוגבל רק לפעילותה האזורית. אף כי קיים קשר בין מרכיבי האיום השונים (גרעין, התעצמות צבאית במערכי טק"ק וכטב"מים, חתרנות אזורית ותמיכה בטרור, סייבר וכדומה), יש להעדיף התמודדות נפרדת ובאמצעות כלים שונים עם כל אחד ממרכיבים אלה. עסקה כוללת שתטפל בכלל מרכיבי האתגר

הרב־ממדי מצד איראן אינה ריאלית, אינה משרתת בהכרח את האינטרסים של ישראל ואף עלולה להרחיק את ישראל מהשגת היעד העיקרי: מניעת נשק גרעיני בידי איראן.

- העוינות מצד הרפובליקה האסלאמית כלפי ישראל וארצות הברית נותרה עד היום אחת מאבני היסוד במדיניות החוץ האיראנית. עם זאת לא ניתן להתעלם מהשפעתה המשמעותית של מדיניות ישראל על תפיסתה כאיום מצד ההנהגה האיראנית ועל עיצובה ומימושה של האסטרטגיה האיראנית כלפי ישראל. אף כי ישראל לא הייתה הגורם היחידי או אף המרכזי שתרם לפיתוח תפיסות אסטרטגיות איראניות כדוגמת השימוש בשלוחים, הפעלת כלים א־סימטריים, "ההגנה קדימה" ו"העומק האסטרטגי", היא הפכה עם השנים לגורם מאיץ ומדרבן להפעלתן בידי איראן אל מול האיומים הישראליים המתעצמים. לפיכך, כל דיון באסטרטגיה הישראלית הרצויה מול איראן מחייב הכרה בעובדה כי הפעולות הננקטות מצד ישראל עלולות להגביר אף יותר את החיכוך עם איראן ולדרבנה להאיץ את מאמציה ההתקפיים כלפי ישראל. אין משמעות הדבר שישראל צריכה להתעלם מהסכנות שבאיום האיראני ולאמץ גישה פסיבית מולן. ואולם על ישראל לקבל אחריות על מעשיה ולבחון אם ההתכתשות האלימה בינה לבין איראן היא גזרת גורל או שניתן לעצור את מסלול ההתנגשות, של ישראל יש תפקיד מרכזי בסלילתו.

- הידברות – ועל אחת כמה וכמה השלמה – בין ישראל לאיראן אינה עומדת בשלב זה על הפרק, וספק רב אם תהיה נכונות מצד הרפובליקה האסלאמית לקיים ערוצי הידברות כלשהם (ישירים או אף עקיפים) עם ישראל, כל עוד לא חל שינוי מהותי בהנהגה האיראנית ובתפיסת עולמה הבסיסית, השוללת את עצם קיומה של ישראל. גם לכתו של המנהיג ח'אמנהאי אינה צפויה בהכרח לשנות את עמדתה הבסיסית של הרפובליקה האסלאמית כלפי ישראל. האליטה הפוליטית הנוכחית באיראן מזוהה במידה רבה עם הזרם השמרני. רבים מיוצאי משמרות המהפכה המשולבים בה, בעיקר מקרב בוגרי מלחמת איראן–עיראק, גדלו באיראן ולא נחשפו כמעט לחינוך ולהשפעה מערביים. בתחום מדיניות החוץ הם מאמצים לעיתים קרובות גישה ניצית, לאומנית ומתריסה כלפי המערב, על בסיס השקפת עולם הגורסת כי המערב נמצא בתהליכי שקיעה, וכי על איראן לנקוט מדיניות תקיפה בחתירתה להשפעה אזורית ואף לעוצמה בינלאומית. עמדה זו עשויה להשפיע על מדיניות איראן בסוגיות חוץ מרכזיות, לרבות השאיפות האיראניות באזור. עם זאת, העימות המתמשך והמחריף בין ישראל ואיראן, הפיכתו מעימות עקיף (בעיקר באמצעות שלוחים) לעימות ישיר בזירות שונות והתייצבותה של איראן על סף

הגרעין הצבאי מחייבים בחינה מתמשכת ובלתי פוסקת בנוגע לאפשרות לגשש אל עבר איראן ואף לכוון ערוצי קשר – גם אם חשאיים ועקיפים – בין שתי המדינות, לשם העברת מסרים ודה־אסקלציה. הסכמי אברהם, נורמליזציה בין ישראל וערב הסעודית וההתקרבות בין איראן לכמה מדינות ערביות, שרובן מקיימות מערכת קשרים זו או אחרת עם ישראל – כל אלה עשויים לספק הזדמנויות חדשות גם בהקשר זה.

- בחינה מחודשת של האסטרטגיה הישראלית מול איראן תצטרך להביא בחשבון גם את השלכות המלחמה הנוכחית בעזה. המלחמה היא בבחינת רעידת אדמה אזורית שהשלכותיה לא יפסחו גם על איראן. הרפובליקה האסלאמית תידרש בעקבות המלחמה להעריך אם יש בה ובתוצאותיה כדי לשנות את מאזן הכוחות במזרח התיכון ולחייב אותה לשנות את מדיניות החוץ שלה בהתאם. ישראל מצידה תידרש לבחון לא רק כיצד ניתן לגבות מאיראן מחירים גבוהים יותר בעבור מדיניותה כלפיה, אלא גם כיצד לעצב מציאות אסטרטגית חדשה שתספק לאיראן הרבה פחות הזדמנויות לבסס את השפעתה בסמוך לגבולות ישראל. הצלחתה של איראן בקידום יעדיה המדיניים באזור תלויה במידה רבה בתוצאות המערכה. כישלון ישראלי בנטרול יכולותיו השלטוניות והצבאיות של חמאס וגלישה לסיטואציה של אנרכיה ממושכת ברצועת עזה עשויים לסייע לאיראן לשמר את השפעתה ולבלום את חידוש תהליך ההסדרה באזור. לעומת זאת, סילוק חמאס מעמדת השלטון תוך שלילת יכולותיו הצבאיות, כינון ממשל מעבר עד לקידום הסדרה פוליטית, תחילת שיקום עזה במעורבות קואליציה ערבית ובינלאומית וחידוש המגעים לנורמליזציה ישראלית-ערבית עשויים להוביל לעיצוב מציאות מדינית חדשה, שעשויה לצמצם את השפעת הציר הפרו־איראני ולערער את מעמדה האזורי של איראן. ברור עתה כי במערכה מול איראן ביום שאחרי המלחמה לא תוכל ישראל לפעול לבדה, והיא תצטרך לשתף פעולה הן עם ארצות הברית והן עם מדינות ערב המתונות במאמצים לפעול נגד האיום האיראני, על מרכיביו השונים.